LXVII Philologia
2025 IANUARIE-IUNIE

CZU:821.135.1(478).09(092)
https://doi.org/10.52505/1857-4300.2025.1(324).04

Eminescologia – o preocupare constantă a cercetătorului Dumitru Apetri

Vlad CARAMAN

Doctor în filologie, conferențiar universitar
E-mail: vlad.caraman@sti.usm.md
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6679-1173
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu" al USM (Chișinău)

Eminescology – a Constant Concern of the Researcher Dumitru Apetri

Abstract

The article reveals the contribution of the scholar and writer Dumitru Apetri to Eminescian creation and Eminescology – masterful fields of Romanian philology. It can be seen that his interest in the work of the unique poet and in the process of its reception on several meridians of the world is long-lasting and constant. Various are the methods of investigation practiced by the researcher: studies and articles, literary chronicles, reviews, communications at symposia and conferences, etc. The following facts are particularly noteworthy: participation with communications in all 13 editions of the World Congress of Eminescologists and the publication in 2020 of the book *Eminescu sporind a lumii taină*, devoted entirely to the work and personality of the great Romanian classic. It is distinguished by a considerable contribution to Eminesciana and Eminescology and the first chapter of the recently published volume which is entitled *Marii clasici ai literaturii române. Vocația universalității*. Whether it refers to the East-Slavic cultural-literary space, which the author knows in detail, or whether he meditates on some reception processes that occur in the vast European area, the conclusion is the following: the Eminescu miracle certifies at the stage present a vocation of universality and an enviable posterity.

Keywords: Eminescian, translation, critical interpretation, artistic reflection, reception, vocation, universality.

Rezumat

Articolul dezvăluie contribuția savantului și scriitorului Dumitru Apetri la cercetarea eminescianei și eminescologiei – domenii magistrale ale filologiei române. Se constată interesul său de durată pentru opera poetului nepereche și pentru procesul de receptare a acesteia pe mai multe meridiane ale lumii. Diverse sunt modalitățile de investigare practicate de cercetător: studii și articole, cronici literare, recenzii, comunicări la

simpozioane și conferințe etc. Sunt de remarcat următoarele fapte: prezentarea unor comunicări științifice la cele 13 ediții ale Congresului Mondial al Eminescologilor și publicarea, în 2020, a cărții *Eminescu sporind a lumii taină*, consacrată în întregime operei și personalității marelui clasic român. Se ia în discuție și primul capitol din volumul recent apărut, care e intitulat *Marii clasici ai literaturii române. Vocația universalității*. Fie că se referă la spațiul cultural-literar est-slav, pe care autorul îl cunoaște în amănunte, fie la procesele de receptare care se produc în vastul areal european, concluzia e următoarea: fenomenul Eminescu certifică, la etapa actuală, o vocație a universalității și o posteritate de invidiat.

Cuvinte-cheie: eminescologie, traducere, interpretare critică, reflectare artistică, receptare, vocație, universalitate.

Un capitol aparte în activitatea filologului Dumitru Apetri, doctor în filologie, cercetător științific coordonator la Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu" al Universității de Stat din Moldova, îl constituie interesul vădit și statornic pentru fenomenul Eminescu.

În perioada studiilor realizate la Facultatea de litere a Universității de Stat din Cernăuți, în anii '60, a ales să cerceteze, pentru lucrarea de licență, tema *Traducerile ruseşti şi ucrainene ale poeziei lirice eminesciene*. În cadrul procedurii de susținere i s-a propus să-și publice rezultatele în presa de limbă rusă și ucraineană, ceea ce a și făcut fără întârziere.

În 1969 a publicat, în numărul 7 al revistei *Kodrî*, din Chișinău, articolul *Poezia sunetelor şi traducerea*, iar în 1972 i-a apărut studiul *Iuri Kojevnikov – tălmăcitor al liricii lui Mihai Eminescu* în revista interuniversitară din Lvov (*Voprosî russkoi literaturî*, ediția 1(19)). Tot de finele anilor '60 țin și două recenzii despre volumul *Mihai Eminescu în amintirile contemporanilor* (Chișinău, 1968), întocmit de eminescologul Constantin Popovici, una plasată în ziarul *Zorile Bucovinei* (14.III.1969), alta – în revista *Limba şi literatura moldovenească* (nr. 3 din același an).

În 1971, își întrerupe serviciul de corespondent special al ziarului *Zorile Bucovinei* și se înscrie la studii doctorale la Academia de Științe a Moldovei. La absolvire, este angajat în calitate de cercetător științific la Institutul de Limbă și Literatură Moldovenească al AȘM (actualmente: Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu" al USM), unde activează până în prezent, în ultimii 14 ani, în funcția de cercetător științific coordonator. Deși în toată această perioadă nu a avut ca sarcini speciale de investigare subiecte ce țin de eminesciană și eminescologie, interesul său pentru aceste domenii de importanță majoră în filologia română a fost statornic și s-a materializat într-un șir de materiale exegetice valoroase.

În domeniul respectiv, direcțiile alese de cercetător sunt următoarele: studii și articole cu tematică eminesciană; articole și cronici literare despre distinși

eminescologi; recenzii la cărți cu tematică eminesciană; cronici literare despre evenimente eminesciene de anvergură; comunicări prezentate la cele 13 ediții ale Congresului Mondial al Eminescologilor.

Din eminescologie, Dumitru Apetri investighează apariţiile editoriale de anvergură: *Dicţionarul enciclopedic Mihai Eminescu*, elaborat de academicianul Mihai Cimpoi; *Eminescu universal*, de Dumitru Copilu-Copillin; *Eminescu*, de Tudor Nedelcea; *Eminescu. Viaţa şi opera*, de Constantin Popovici ș.a. Opera poetică eminesciană e ilustrată prin majore contribuții românești apărute în Țară, în Basarabia, nordul Bucovinei și prin câteva în spațiul est-slav, în special cel ucrainean. Dintre evenimentele eminesciene de amploare au fost reflectate manifestările care s-au desfășurat în arealul românesc din regiunea Cernăuți și Republica Moldova, organizate cu prilejul celebrării unui centenar de la trecerea în nemurire a ilustrului clasic român.

Cum e și firesc, o bună parte din materiale au apărut, la început, în presa periodică de limba română, parțial, în ucraineană și rusă. Unele materiale dintre cele nominalizate au fost plasate în culegeri colective, apoi, supuse unor remanieri și completări, și-au aflat locul în cărțile sale. Între anii 2000 și 2015, a publicat următoarele cărți: *Bucovina. Cultură, personalităţi, destine*; *Eseuri şi profiluri literare*; *Arta replăsmuirii artistice*; *Atitudini şi opinii*; *Cronici literare şi culturale.* Conținutul acestora este consacrat și aspectelor ce țin de eminescologie.

Cunoscător al limbilor rusă și ucraineană, al situației literare din Ucraina și Rusia, cercetătorul s-a concentrat asupra modalităților de receptare a creației eminesciene în contextele culturale respective și, parțial, în teritoriile românești înstrăinate. În ceea ce privește zona culturală rusă, în centrul atenției s-a aflat activitatea lui Iuri Kojevnikov – personalitate care și-a consacrat viața promovării literaturii românești în patria sa prin intermediul traducerilor, interpretărilor artistice și coordonării studiilor doctorale efectuate de tineri români. E firească și, totodată, surprinzătoare pentru conaționalii poetului nepereche mărturisirea pe care a făcut-o acest cercetător și scriitor: „Eminescu constituie destinul meu”.

Înainte de a pune în discuție contribuția editurilor moscovite în promovarea operei eminesciene, realizată între anii 1950 și 2020, cercetătorul a întreprins o trecere în revistă, care demonstrează că ecoul lirei eminesciene a ajuns la cititorul rus pentru prima dată în 1891, când în revista «Русская Мысль», a apărut sonetul *Oricâte stele…* în traducerea reușită a lui Fiodor Korș – cunoscut filolog rus. Au urmat, în anii ’20, ziarele de limba rusă din Basarabia «Новая жизнь», «Бессарабское слово» și volumul «Антология румынской поэзии», întocmit de Vasilii Laşcov, scriitor basarabean de limbă rusă, volum care, în paralel cu creațiile unor poeți români importanți, conține șase capodopere lirice eminesciene.

Un deosebit interes față de creația lui Eminescu manifestă și unele personalități din Ucraina. Printre acestea se remarcă Stanislav Semcinsky, profesor de limbă

română în mediul ucrainean, traducător, recenzent și prefațator al unor volume ce cuprind tălmăciri din literatura română etc. Pe bună dreptate, el este considerat un ambasador al literelor românești în anturajul lingvistic în care activează. Discutarea aportului ucrainenilor, în ultimele șapte decenii, este, de asemenea, precedat de un dosar al receptării creației eminesciene. E vorba despre patru opere incluse în culegerea *Poezia secolului XX,* editată la Lvov în 1903, printre acestea figurând și *Scrisoarea II*, dar și alte opere lirice reproduse în limba ucraineană de Olga Șevciukevici, Denis Onișciuk ș.a. Opera eminesciană s-a bucurat de înalte aprecieri critice, semnate de literatul și filozoful Georg Adam, de criticul Nikolai Tkaciuk și de alte personalități.

Printre cărțile cu tematică eminesciană recenzate de literatul D. Apetri se numără solidul volum antologic *Eminescu – pururi tânăr. Dedicații lirice*, antologare și prefață de M. Cimpoi; *Dicționarul enciclopedic Mihai Eminescu*, de același autor; *Eminescu în perspectivă universală. Reconstituiri și restituiri*, de D. Copilu-Copillin; *Peste secolele toate. Exegeze și creații despre Eminescu*, de Dumitru Pasat; *Cinstind pe Eminescu*, de Sergiu Nucă; *За Еміне́ску… до себе* (*Співи – перепіви*) al poetului ucrainean Oleh Honcearenko ș.a.

Contribuția cercetătorului științific și scriitorului D. Apetri la promovarea fenomenului Eminescu este completată de culegerea de studii, articole, cronici și recenzii *Eminescu sporind a lumii taină* (Chișinău, Editura Știința, 2020), consacrată operei și personalității lui Eminescu. Primul compartiment din volum ne familiarizează cu câteva laitmotive eminesciene, cu aportul scriitorilor basarabeni și bucovineni la studiul operei eminesciene, dar și cu contribuția distinșilor eminescologi Constantin Popovici și Mihai Cimpoi. Urmează meditații asupra ecourilor eminesciene în spații alolingve, cu precădere europene, apoi este demonstrat aportul spațiului literar est-slav la cercetarea și traducerea creației eminesciene, un paragraf aparte fiind consacrat versiunilor rusești și ucrainene de dată recentă.

În paragrafele trei și patru, intitulate *În ecou de liră nordică* și *În freamăt duios de cobză*, e demonstrată contribuția culturilor ucraineană și rusă la promovarea creației eminesciene prin traduceri literare, interpretări critice și reflectări artistice. Sunt scoase în evidență rezultatele celor mai de seamă traducători, cercetători și autori de dedicații poetice: Iuri Kojevnicov, Andriy Lucikanin, Oleg Honcearenko etc. Se alătură acestora și conaționalul nostru, Vladimir Poiată, scriitor de limba ucraineană, traducător iscusit de scrieri literare românești, în special a celor eminesciene.

Prezentând evoluția proceselor de traducere și interpretare critică, autorul a indicat aspectele principiale, s-a aplecat însă cu atenție și înțelegere asupra unor cazuri regretabile. Totodată, în eventualitatea reluării dialogurilor cercetate, Dumitru Apetri a subliniat componente importante ale operei eminesciene (publicistica, în primul rând, și creația prozastică), care merită a fi luate în seamă

pentru constituirea unei imagini panoramice a fenomenului Eminescu. Cât privește calitatea demersului exegetic din acest volum, găsim de cuviință să-l citățm pe academicianul Mihai Cimpoi care, în prefața cărții, constată: „Dumitru Apetri se impune și aici printr-o corectitudine documentară, printr-un mod de cercetare aplicat, care îmbină disciplina factică, exactitatea judecății valoroase cu o vibrație afectivă la vraja cuvântului eminescian pe care îl vrea transmis cu fidelitate cititorilor de pe alte meridiane" (Apetri 2020, p. 5), iar Galina Anițoi, doctor în filologie, consideră acest volum ca o *Pledoarie pentru neuitarea lui Eminescu* (Anițoi 2022, pp. 133-136).

Cel de-al doilea capitol al volumului este valoros ca substanță hermeneutică și atestă o diversitate de modalități de receptare și promovare: cărți de amintiri, dicționare, simpozioane, culegeri de materiale privind lucrări plastice și muzicale inspirate de opera eminesciană etc.

În volumul recent al scriitorului, intitulat *Marii clasici ai literaturii române. Vocația universalității* (Chișinău, CEP USM, 2023), primul capitol, cel mai consistent, este dedicat lui Eminescu. Dacă în volumul consacrat exclusiv lui Eminescu receptarea e demonstrată cu precădere în sfera literară est-slavă, atunci proaspăta apariție editorială se distinge printr-o cuprindere mai largă a arealului european. Referindu-se la studiul eminescologului D. Copilul-Copillin, *Eminescu în circuitul universal*, ediția a III-a, revăzută și adăugită (Târgoviște, Editura „Bibliotheca", 2015), Dumitru Apetri dezvăluie că, până în anul 2015, opera eminesciană a fost transpusă în 80 de limbi ale lumii, iar prin intermediul programelor cu traducere automată – în 56 de noi idiomuri, totalul fiind de 135 de graiuri din peste 250 de țări. Cercetătorul conchide cu satisfacție că „acest număr solid de spații lingvistice adoptive sporește cu rapiditate" (Apetri 2023, p. 19).

În spațiul lingvistic britanic, contribuția traducătoarei Sylvia Pankhust a fost înalt apreciată de marele Bernard Shaw, laureat al Premiului Nobel. Este evidențiat și aportul francezilor, în special al personalităților Alain Guillermou, Alain Bosquet, Claude Sernet, Jean-Louis Courriol. Cu privire la patria lui Dante, se constată: „Au pătruns profund în specificul operei eminesciene și s-au exprimat fascinant despre ea și unele somități ale spiritualității italiene: Rosa del Conte, Mario Ruffini, Giuseppe Petronio, Carlo Tagliavini, Gino Lupi și Giuseppe Ungaretti" (Apetri 2023, p. 21). Autorul relevă și traducerile importante din limba germană, dar și ale belgianului Karel Zonckheere, cehului Wilem Zavada, grecilor Iannis Ritsos și Antonis Mistakidis, spaniolilor Rafael Alberti, Maria Teresa Leon și ale românului George Uscătescu, stabilit în Spania, care și-a desfășurat o parte semnificativă a activității în Peninsula Iberică. Sunt trecuți în revistă și traducători remarcabili din zona slavă a Europei, iar cea est-slavă e conturată amănunțit. Lucrarea o încheie capitolul

Bibliografia traducerilor ruseşti şi ucrainene din patrimoniul marilor clasici ai literaturii române, în prim-plan fiind plasată receptarea operelor din neprețuitul tezaur literar și publicistic eminescian. Împărtășim ideea promovată de Dumitru Apetri, precum că „miracolul Eminescu" cunoaște, la etapa actuală, adevărata dimensiune a universalității.

Aspectele dominante în comunicările prezentate de D. Apetri la cele treisprezece ediții ale Congresului Mondial al Eminescologilor (2012-2024) sunt procesele de receptare a operei poetului din Ipotești în arealul est-slav prin intermediul traducerilor, interpretărilor critice și reflectărilor artistice, produse, cu preponderență, în mediul ucrainean. Totodată, sunt scoase în evidență date semnificative din cadrul raporturilor cultural-literare româno–est-slave de până la editarea volumelor de creație eminesciană, cum ar fi apariția primei variante ruse a *Luceafărului,* realizată de poeta basarabeană Olga Vrabie.

În paralel cu prezentarea volumelor de traduceri ucrainene și rusești, este abordată și contribuția scriitorilor basarabeni și nord-bucovineni la studiul poeziei eminesciene, aceasta fiind calificată ca elogiu și autoidentificare; aportul nemijlocit al volumului *Cea mai curată lacrimă a noastră* (Cernăuți, „Micmo", 2009, 248 de pagini) – dialoguri cu admiratorii lui Eminescu, realizate de publicistul și prozatorul din nordul Bucovinei, Grigore Crigan. Tot în cadrul congresului, D. Apetri a prezentat și aspecte ce țin de Bucovina, abordate în publicistica marelui clasic român, pledoarie pentru valorile spirituale și arta ca liant al trăirilor umane.

Prin urmare, în centrul discuțiilor s-au aflat cele cinci ediții rusești, apărute la editurile din Moscova în anii 1950-2000, și cele nouă ediții ucrainene de poezie și proză eminesciană, elaborate la Kiev, București, Chișinău și Cernăuți în ultimele șapte decenii. Referindu-se la fiecare dintre acestea, cercetătorul a scos în evidență succesele obținute de traducători, a indicat concomitent scăpările, cauzele care au dus la eșec și, totodată, a venit cu propuneri concrete în ceea ce privește lărgirea diapazonului de opere eminesciene ce merită a fi traduse și supuse demersurilor critice. Cercetătorul a demonstrat atitudine critică și bunăvoință față de interpretări cuprinse în studii introductive, prefețe, postfețe sau comentarii asupra operelor. Merită apreciate și elogiile pe care D. Apetri le aduce personalităților de etnie rusă și ucraineană, care manifestă o deschidere aparte pentru literele românești, în special, pentru fenomenul Eminescu.

Unele fragmente din volumul *Eminescu sporind a lumii taină* evocă impresiile primelor experiențe de lectură a poeziei eminesciene ale autorului: „În momentul când am văzut că paginile volumului se termină, am tresărit, m-a cuprins un adânc regret. Aș fi vrut ca lectura să continue la nesfârșit. Nu întâmplător se spune că poezia e o muzică a sufletului. Vrăjit de frumusețea limbajului, mi-am zis: pesemne, româna a fost dăruită de Ceruri anume pentru Eminescu sau, poate, Eminescu a fost procreat anume pentru a spori farmecul limbii române" (Apetri 2020,

p. 6). Fascinația este dublată de conștiința unei forțe de sintetizare care nu a putut fi depășită în timp: „Meditând asupra miracolului Eminescu, am tras următoarea concluzie: creația eminesciană e o sinteză a multiple valori literare. Ea întrunește universalitatea lui Shakespeare și Goethe, avântul și efuziunea romantică a lui Heine și Byron, prestanța civică a lui Mickiewicz și Șevcenko, potențialul, armonia intelectuală ale lui Shiller, Lermontov și Tiutcev, duioșia lui Ovidiu, Fet și Esenin" (*Ibidem,* p. 7). Prin prisma lui Dumitru Apetri, opera eminescină, traducerile și dosarul receptării acesteia au fost supuse unor valoroase relecturi și actualizări hermeneutice.

În concluzie, menționăm, fără teama de a exagera, că o bună parte (una esențială și care s-a extins de-a lungul multor ani) din cercetările lui Dumitru Apetri reprezintă contribuții însemnate la înveșnicirea memoriei Poetului Național, creația eminesciană și eminescologia fiind domeniile sale predilecte.

Referințe bibliografice:

ANIŢOI, Galina. *Pledoarie pentru neuitarea lui Eminescu. Philologia.* 2022, nr. 1 (316) ianuarie-aprilie, pp. 133-136. ISSN 1857-4300.

APETRI, Dumitru. *Eminescu sporind a lumii taină.* Chişinău: Ştiinţa, 2020. ISBN 978-9975-85-231-9.

APETRI, Dumitru. *Marii clasici ai literaturii române. Vocația universalității.* Chișinău, CEP USM, 2023. 166 p. ISBN 978-5-88554-280-7.

Notă: Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică", Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu" al USM.

Primit: 07.11.2025
Acceptat: 30.04.2025